

Jean-René BORY: Liszt Genfben
Előadása - velített képekkel - a LFT-ban

1983 szept. 28-án, a Zeneakadémia X. termében

Liszt Ferenc Genfben, 1835 és 1836-ban

=====

Diák bevételezve:
F. 138

Ms 168

1.

Az a sétáló, aki napjainkban Genfben a Promenade Saint Antoine felől jőve és a Beauregard utca előkelő és elegáns palotái előtt elhaladva a Jardin des Bastions (Bástyakert) és az Université (Egyetem) irányában halad, nem kerülheti el, hogy a Beauregard, Etienne Dumont és Tabazan utcák kereszteződésénél fekvő kis Liszt Ferenc teret ne érintse. Egyébként egy, a nagy magyar zenész profilját megörökítő bronz domborművel ékesített fehér márványlap jelöli annak a bérháznak a homlokzatát, ahol Liszt Ferenc 1835 és 1836 között mintegy tizenöt hónapot töltött el mozgalmas életéből.

2.

3.

4.

1835 egy meleg augusztusi napjának estéjén történt, hogy a fiatal Liszt Ferenc, aki akkor 24 éves volt, megérkezett Genfbe, az Hostellerie des Balances fogadóba. Az utazó nem volt idegen Kálvin városában: vajon nem ő volt-e az, aki itt 1826/27 telén, még mint csodagyermek a tömegek elragadtatását váltotta ki zongorajátékával, amivel Bécsben Beehoven ölelését érdemelte ki 1823 április 13-án? /Bory/*

5.

6.

Liszt 1835-ben történt Genfbe való megérkezése már sokkal ~~sz~~ erényebb volt. Tulajdonképpen majdnem menekültként érkezett ~~az~~ Hotel des Balances fogadóhoz....

Politikai menekült? ... Azokban az időkben, amikor Európa ismét háborgott, semmi sem lett volna ennél természetesebb: vajon Svájc nem százával fogadta be őket, nap mint nap? De nem, Liszt nem egy gyanakvó zsarnok áldozata volt, hanem egy sokkal félelmetesebb és kíméletlenebb hatalomé: a közvéleményé! Milyen bűncselekményt követett el hát a zseniális magyar művész a Szajna partján (ugyanis Párisból érkezett), hogy - letaszítva a dicsőség és az imádat magaslatairól - ott találja magát a gyalázat és a kárhoztatás mélységeiben?

7.

Egy asszony jelent meg az életében! Persze nem ő volt az első! Amióta magyarországi gyermekévein és tanulmányain túljutva kibontakozott minden idők legnagyobb zongoristájának csodálatos géniusza, Liszt, Európa-szerte adott állandó és nagy port felkavaró hangversenyei során azzá vált, akit Berlioz egy szép napon "fáradhatatlan csavargó"-nak nevezett, de ugyanakkor "olyan szépek, mint egy Isten, aki magával ragad minden szívet", legyen az akár pártfogója, Caroline de Berry hercegnőé, akár azé a másik Caroline-é, Caroline de Saint Cricq-é, aki egyike volt első párisi tanítványainak; Adèle de Laprunarède hosszú heteken át tartotta otthonában a "kis Litz"-et (ahogy

8.

9.

10.

11.

egész Páris hívta), azzal az ürüggyel, hogy annak francia nyelvtudását tökéletesíti. A szellemes Belgiojoso hercegnő, arra a kérésre, hogy döntse el: Liszt és Thalberg közül melyikük a tehetségesebb, kijelentette: "Thalberg talán Európa legjobb zongoristája, de Liszt az egyetlen!"

12. Alfred Cortot, csodálatos "Életrajzi bevezetés" című munkájában, amelyet apám, Robert Bory Liszt Ferencről írt művéhez készített, többek között még megemlíti "a színházi vagy félnagyvilági" címe^sknél Lola Montez nevét, a királyok kalandor táncosnőjét...., vagy Marie Duplessis-ét, a lázas és beteges "Kaméllás hölgy"-ét...., vagy Marie Pleyel-ét, a zongora szirénjét, aki romantikus uszályának illatos sodrával többek között Berlioz-t és Chopint is magával ragadta...., vagy még George Sand nevét, aki úgy tűnik, csupán baráti érzelme^sket táplált a fiatal Ferenccel kapcsolatban attól a pillanattól kezdve, hogy Chopin megjelent az életében.

13. Marie-Sophie de Flavigny Frankfurt am Main-ben született 1805-ben. Apját a francia forradalom száműzte Németországba. Anyja Bethmann kisasszony, egy gazdag német bankár lánya volt.

14. 1809-ben de Flavigny őrgróf, Napoleon engedélyével

15. visszatért Franciaországba és a Mortier en Touraine-i kastélyban telepedett le. A Bourbonok visszatérésével de Flavigny őrgróf és felesége, két gyermekükkel, Maurice-szal és Sophie-val a téli hónapokra visszatértek párisi palotájukba. Marie-Sophie de Flavigny 22 éves volt, amikor 1827-ben férjhez adták a nála húsz évvel idősebb d'Agoult grófhoz.

Egy kortársa a következőképpen írja le a fiatal d'Agoult grófnét: megjelenése karcsú és előkelő, ellenállhatatlan, de kimért bájjal, büszke fejtartással, vállra omló aranyfonatokkal, profilja klasszikus és szabályos, az arcán figyelemre-méltó és érdekes módon ellentétben áll az álmodozás és a melankólia fuvallata, ruházata és öltözése kifinomultan elegáns.

Úgy hiszem nem szükséges kitérni arra a tényre, hogy - figyelembevée a Marie d'Agoult és férje közti korkülönbséget - csak a pénzügyi érdek és az illem tartotta össze ezt a házasságot, amiből a szerelem teljesen hiányzott.

16. Régóta hatással voltak Páris életére a szellemes hölgyek vezette irodalmi szalonok áramlatai: a 18. században ismertek voltak Julie de

Sz
Lespinasse, Madame Geoffrin és Madame Dudeffant.

Ebben a korban az egész nagyvilági Páris, az enciklopedisták, a művészek, a zenészek, az írók és a pénzemberek látogatták Madame Necker péntekjeit, ahol nyomban utána ennek lányánál, Madame de Staël-nál gyűltek össze, hogy összeesküvést szőjjenek a francia birodalom ellen.

17. A Restauráció szalonjai - a Szajna partján - megnyitották kapuikat a romantika gényusa előtt: Musset, George Sand barátja, már első írásaival irodalmi botrányokat okozott. Berlioz a zenét forradalmasította, Lamartine a "Jocelyn" befejezésén dolgozott, Chopin elandalított, Balzac bevezette a "pajtáskodás" kifejezést a férfiak és nők közötti új baráti kapcsolatok jelzőjeként, Victor Hugo az Ernani-n dolgozott és közben valamennyien ott találták magukat a legrangosabb, legelegánsabb szalonban - Madame d'Agoult-nál. Ide hozta el Berlioz 1833/34 telén azt a művészt, akit Páris már nem "Kis Litz"-nek becézett, mint egy évtizeddel előbb, hanem hódolt a "Nagy Csoda" előtt.

20. Egyik életrajzírója - Chantavoine -, gyönyörűen írja le azt a varázslatos hatást, amit ez a hosszúhajú, karcsú, magas fiatalember végtelen hosszú és a klaviaturán elbűvölően sikló ujjaiival tett arra a közönségre, amely pedig meg-

szokta Chopin pianisztikus, vagy pedig az ördögi-
nek is nevezett Paganini ^{hegedűs} zsenialitását: "Bár kö-
zönyösnek tűnik, de kezeivel pillanatok alatt olyan
viharokat korbácsol bennünk, amik akkor az ő szí-
vében tombolnak. Még ha lényre törékenynek is lát-
szik, mégis erősnek sejtjük; vagy éppen ellenkező-
leg: az imént még majd összetörte Erard-ját és most
éppen ő az, aki ájultan esik össze. Meghalni lát-
szik és mi vele együtt ^{elalélunk} ~~megsemmisülünk~~, de génuszá-
nak hirtelen feltámadó orkánjában vele együtt meg-
semmisülni vágyunk. Austerlitz idejében született
hölgyeknél ez a fiatalember komoly figyelemre
tarthat számot!"

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

21.

És vajon d'Agoult grófné - Marie de Flavigny -
nem éppen 1805-ben, Austerlitz évében látta-e meg
a napvilágot? A "Nagy Cigány csoda" őt is erősen
felkavarta. Nemsokára a d'Agoult szalon minden es-
télyét csak az ő tiszteletére rendezték. Lisztet
először meglepte ez a közeledés és azt ~~csak~~ hűvös
udvariassággal viszonzta. Marie, akinek szépsége,
melankólikus bája, eleganciája és nagyvilági ra-
gyogása hatalmas ütőkártya volt, mindent elköve-
tett annak érdekében, hogy ezt a neki ellenálló
"bástyát" meghódítsa. A kezdetben ártatlan játékot
hamarosan nagystílusú támadás követte, és ez kölcsö-

nös és féktelen szenvedélybe torkollott.

22.

A kaland következményeitől hirtelen pánikba esve, Liszt elhatározta, hogy megszabadul a varázslattól. Barátjánál, - távol a fővárostól - Lamennais abbénál keresett menekvést, ahol a válásos visszavonultságban úgy tűnt, visszanyeri nyugalma és békéjét. Ám alig ért vissza Párisba, a vad szenvedély ismét Marie karjaiba kergette.

A Sors, amely általában kíméletlen, most Liszt segítségére sietett azzal, hogy barátnőjét sújtotta: Marie-t betegsége, valamint egyik gyermekének halála teljesen lefoglalta. Ezzel lehetővé tette, hogy a művész ismét magára találjon és a szorongató helyzet elől Svájcba menekülhessen. Ám alig hogy oda megérkezett, a grófné máris utána eredt, otthagya férjét és gyermekét.

Ez a tény a párisi társaságban óriási botrányt kavart, annál is inkább, mert köztudott volt Liszt és Marie d'Agoult kapcsolata. Amíg a látszatot tiszteletben tartották, senkinek sem akadt kivetnivalója. De Marie nyílt elszakadása családjától általános felháborodást idézett elő és a sértések és szidalmak áradatával ítélték el a "hitvány csábítót, aki ráadásul még bohóc is, és aki megengedte magának, hogy megszöktessen egy

társasági hölgyet, megfosztván ezzel életben maradt gyermekét az anyjától!" Még azt is állították, hogy a grófnőt egy zongorában szöktette meg!

23.

A vihartól távol, a Svájcba menekült szerelmes pár elhatározta, hogy boldogságukat és a feledést visszavonultságban keresik; ennek a visszavonultságnak neve is volt: Genf. Így a két száműzött a lehető legdiszkrétebben érkezett meg az Hotellerie des Balances-ba.

24.

Genfben Lisztnek nem okozott gondot a beilleszkedés. Ferenc és Marie a Tabazan és Belles-Filles utca sarkán álló (ma: rue Etienne Dumont 22) ház szép lakosztályában rendezkedtek be. Liszt ekkor is gyarapítani óhajta ismereteit, beiratkozik a Calvin Egyetem több tanszakára, itt még azt is eltűri, hogy a neves Choisy professzor szigorúan megrója, amikor elkésik annak filozófia órájáról. Liszt, aki ilymódon megosztja idejét tanulmányai, zongorája és Marie között, elégedett és tökéletesen boldog ember.

25.

Ezzel ellentétben, messze kerülve a Faubourg Saint Germain-en fekvő palotájának nagyvilági forgatagától, Marie-t hamarosan elfogja a honvágy a csendes, kispolgári, kissé egyhangú genfi lakosztályában. És távol a párisi bámulók zsongó körétől, Marie jobban érzékeli azt a lappangó, ellenséges

hangulatot, amit a genfi társaság széles rétegeiből kiváltott a szerelmespár genfi letelepedése.

26. Mialatt újra kapcsolatot keres olyan genfi barátaival, akik párisi szalonjába bejáratosak voltak, a grófnő örömmel veszi, hogy néhány hű barátja érkezik a Szajna partjáról Calvin városába: Belgiojoso herceg, Potocka grófnő, Ronchaud és Mallefille. és Adolf Pictet. Esténként zenélnek a herceg közreműködésével, akinek gyönyörű hangja is van. Így lassanként növekszik a "Tabazan szalon" neves személyiségeinek, törzsvendégeinek száma.

27. Tevékenységét Liszt egy újabbal egészíti ki, ami, visszatekintve még ma is emeli a Conservatoire de Musique fényét: zongoraoktatást vállal. Ugyanis Genfben érkezésének éve - 1835 - éppen egybeesett a François Bartholoni mecénás által kezdeményezett zeneakadémia létrehozásával, ahol szolfézs, zongora, hegedű, cselló és fuvóshangszer oktatást kívántak létrehozni. Két genfi mestert kértek fel a zongora tanítására: Madame Henri-t a hölgyek és M. Pierre Wolff-ot az urak részére. Liszt felajánlotta Bartholoni elnöknek, hogy a felsős növendékek zongoraoktatását vállalja azzal a kikötéssel, hogy az oktatás ingyenes legyen, Madame Henri sértődötten kivonult... miközben Liszt bejelentette, hogy "dolgozik a genfi kon-

28.

zervatorium részére készülő zongoraiskolán, melyet az intézménynek ajánl fel, és amit saját költségén fog kiadni".

(29.)

Az évnyitó 1835 november 9-re, hétfőre esett. Nyolcwan jelentkező iratkozott be zongoraoktatásra, közülük 28 hölgyet és 5 férfit vettek fel a felvételi vizsga alapján. Hála a Liszt professzor úr által vezetett osztálykönyvnek, — amit ma a genfi zeneakadémia könyvtára őriz, — megismerhetjük a mester néha bolondos és gúnyoros véleményét tanítványainak sokszor korlátozott tehetségéről:

Julie Raffard (Liszt kedvence): "figyelemre-méltó muzikalitás; igen kicsi kezek; ragyogó kivitel; igen szokatlan hozzáállás".

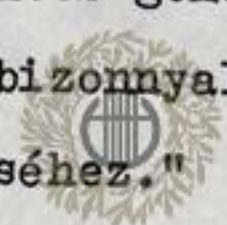
Amélie Calame: "gyönyörű ujjak; munkája kitartó és gondos, majd hogy nem túlzott; tanításra alkalmas."

(30.)

Marie Demellayer: "hibás metódus... ha ugyan van metódus; határtalan buzgalom és közepes beállítottság; grimaszok és görcsösség... Hála az égben az Istennek és békesség a jóakarató embereknek".

Ida Milliquet: "Genfi művésznő!... puhány és középserű; elég jó ujjrend; elég jó tartás a zongoránál. Elég az elég jókból, amik együttesen sem érnek sokat!"

31. Ami pedig Jenny Gambini kisasszonyt illeti, sohasem fogjuk megtudni, hogyan is vélekedett Liszt az ő játékaról! Megjegyzése csupán két szóból áll: "gyönyörű szemek!"

Liszt nem egészen egy szemesztert tanított a genfi zeneakadémián és kurzusát ragyogó vizsga zárta le. 1836 április 22-én a "le Fédéral" című ujság a konzervatórium első évének eredményeiről a következőket írta: "Főleg a zongoraszak hozott figyelemreméltó eredményeket. Egy olyan művész érdekmentes gondossága és tudása, mint Liszt úré minden bizonnyal nagyban hozzájárult a tanítványok fejlődéséhez."

32. Amikor Liszt elhagyta genfi lakását, Bartholoni elnök emlékképpen egy láncos, ismétlő-aranyórával ajándékozta meg őt. Július 13-án a konzervatórium bizottsága odaítélte neki a "tiszteletbeli professzor" címet.... Ami viszont a váravárt híres zongoraiskolát illeti, ez, sajnos sohasem látott napvilágot! Az egyik bizottsági tagnak, aki érdeklődött efelől, az igazgató azt válaszolta, hogy Liszt úr munkáját a lyoni Sampierdarena kiadónak adták át. 1836 októberében Bartholoni elnök az újabb érdeklődésre adott válaszában ismertette, hogy "Liszt úr, aki még mindig saját költségén óhajtja a művet kiadatni,

a genfi konzervatóriumok szeretné azt ajánlani és néhány példányát átnyújtani". Sajnos, amikor Liszt Genfből végleg eltávozott, írásban érdeklődtek Lyonban, hol is tart a kinyomtatás? A válasz azt adta tudomásukra, hogy a becses kézirat még a nyomdába sem került, mert eltűnt a kiadónál, aki a kimetszett lemezeket a Mont de Piété (zálogházba) adta... ahol "véletlenül" megsemmisítették azokat. A génusz és az üzlet ritkán férnek össze!

33.

Genfben való letelepedésével Liszt szeretett volna eltűnni a nyilvánosság elől. Terhessé vált számára addigi zsúfolt élete, káprázatos hangversenyeivel, társasági eseményeivel. Elhatározta, hogy ezentúl semmiféle nyilvános hangversenyt nem ad. Nem számolt azonban Marie d'Agoult-val, aki már alig várta, hogy nagy emberét ismét visszalendítse, ha átmenetileg máshová nem is, legalább a genfi zenei körökbe. A dicsőségre vágyó grófnő úgy vélte, ebből a fényből neki is kijár. Kitartóan sarkallta tehát Lisztet arra, hogy ne szakítsa meg kapcsolatát a közönséggel. Marie ugyanis tudta, hogy a nemesszívű művész soha nem utasította el azokat, akik nagylelkűségére, jótekonyságára számítottak.

34.

35.

Annak az egy koncertnek a kivételével, amit a maga hasznára adott 1836 április 6-án, Liszt

egy sereg hangversenyen vett részt, amelyeknek fő haszonélvezői a Société de Musique és a Conservatoire voltak.

41.

1836 őszén, mielőtt Genfből végleg elutazott, Liszt búcsúhangversenyt adott szeptember 26-án, hétfőn. Művei közül a "Nagy fantáziá"-t játszotta, majd barátaival együtt megismételte Czerny négyzongorára írt hatalmas művét, melyet Rossini, Bellini, Paganini és Auber témáira komponált. A "Federal" című lap, miután ékes szavakkal méltatta Lisztet és a többi előadót, megjegyzi, hogy ezen a hangversenyen, akárcsak a színházi estéken, már nemcsak az előadóművészekre figyel a közönség. "Madame Dudevant (George Sand) jelenléte komoly konkurenciát jelentett az előadók számára. A közönséget az érdekelte, hogy lornyonjain keresztül felfedezze az irodalmi hírességeket. Itt Balzac-ot kereste, akiről úgy hírlett, hogy a teremben van, ott Victor Hugo-t kutatatta, akinek jelenlétére többen megesküdtek; egyesek Alexandre Dumas-ról beszéltek."

43.

Tizennyolc hónapos genfi tartózkodásának ideje alatt szorosan hozzákötődött a városához, ahová később - kóborló élete során - még több alkalommal tért vissza Liszt Marie d'Agoult-val, George Sand-nal és néhány más barátjával. Nagy

kirándulásokat és zarándoklatokat tett a szavojai és svájci Alpokban, ~~zsebében~~ zsebében Obermann könyvével.

Frébour

44. Máskor a neves utazók Freiburgot is felkeresték, ahol meglátogatták a szent Miklós katedrális, melyben Aloys Mooser, a híres orgonakészítő éppen befejezte egy hatalmas méretű és méltóságteljes hangszer építését. Liszt ezen az orgonán a híres "Vihar" (Orage) című darabját improvizálta. A mű és a hangszer erejétől, grandiozus hatásától megbabonázott közönség már-már attól tartott, az egész mennyezet rájuk szakad. A remekmű, a "Vihar" azóta is kötelező darab Mooser immár történelmi hangszerének repertoárján.

45. /a Egy másik híres túra Chamonix-ba vette kirándulóinkat. Két színes és humoros irodalmi műtette halhatatlanná azt a néhány napot, amit fékevesztett jókedvvel töltött el az Hotel de l'Union-ban Liszt, Marie, Adolphe Pictet, a "fiatal Hermann" és a hozzájuk pár nappal később csatlakozó George Sand. Az egyik mű George Sand "Egy utazó levelei", a másik Adolphe Pictet őrnagy "Túra Chamonix-ben, fantasztikus mese" című műve. Sand egy híressé vált karikatúrájával illusztrálta az őrnagy elbeszélését, ahol ez utóbbit Liszt és Marie társaságában láthatjuk filozófiai fejtegetések közepette.

45. /b
46.
47.
48.
49.
50.

51.

E kirándulások folyamán a tavak különös vonzerővel hatottak Lisztre, aki így vallott róluk: "Mindig is vonzódtam a tavakhoz és könnyedén azonosulok a víz tükrével és látványával. A nagy folyóknál vagy az óceánnál jobban harmonizál velem a megszokott álmodozás hangja és jobban leköt a kissé egyhangú állandósága. A lélek titkos közlései lágyan áradnak szét hullámainak csendes zsongásában és hagytam hogy elmélkedéseimben lecsillapítsanak, szeretetre és feledésre intsenek."

52.

53.

54.

Liszt levelének ez a része szívhezszólóan érzékelteti, mit is jelentett genfi és svájci tartózkodása ennek az érzékeny, romantikus, a lüktető és nagyvilági élet sikereitől megcsömörlött léleknek. Mint menedéket kereste lelkének a nyugalmat, a csendet és a pihenést. Liszt a természettel való teljes egyesülésének káprázatos emlékét hozta magával azokról a kirándulásairól, amiket a "Természet Katedrálisai"-ban tett, ahogyan az Alpokat a romantikusok elnevezték. Azok a művek, amiket a "Benyomások és Versek" cím alatt jelentett meg és amelyek az "Alpok dallamos virágai"-val és a "Három svájci népdal, Parafrázisok"-kal együtt alkotják az "Egy utazó albuma" első kötetét, annak az érzelmi hullámnak zenei átültetése, amit a lenyűgöző

55.

természet váltott ki benne.

56.

57.

1853-ban ~~az~~ Liszt úgy érezte, hogy néhányat a svájci tartózkodása idején készült művei közül át kell néznie és lerövidítenie. Ezeket "Vándorévek - Svájc" címmel jelenttette meg. Ez a gyűjtemény az "Egy utazó albuma" 20 darabja helyett már csak kilencet hagy meg:

- 1) Tell Vilmos kápolnája,
- 2) A Wallenstadti tónál,
- 3) Pastorale,
- 4) Forrásnál,
- 5) Vihar,
- 6) Obermann völgye,
- 7) Ekloga (eredetileg havasi kürtre írt pásztordal),
- 8) Honvágy (eredetileg Lento),
- 9) Genfi harangok.

1836 október közepén Liszt és d'Agoult grófné elhagyják a Belles-Filles utcai magányukat, életüknek egy napfényes oldalát lapozván tovább. Nagyon boldogok voltak itt. Egy jó barátjuk, Demellayer lelkész gondjaira bízzák szerelmük első gyümölcsét, a kis Blandine-t. /Bory/*

58.

59.

A "Nagy Cigány" néhány év elteltével ismét útra kel és folytatja mesés pályafutását. Madame

60.

d'Agoult visszatér Párizsba. Visszaemlékezve svájci "boldogságára", kiábrándultan így ír a kedves Pictet őrnagynak: "Amióta ideérkeztem, ismét kapok levegőt; Genfben úgy éreztem magam, mint egy partra vetett hal."

61.

62.

És valóban, még egy rövid ideig úgy is fog élni Párisban, zseniális kedvese mellett, mint "hal a vízben".

Ez Liszt Ferenc és Marie d'Agoult svájci-genfi másfél évének rövid története.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM